

HIREK

ZALA BALATONJA

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR ZALA MEGYEI LEVÉLTÁRA TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁJA

A Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára 2015. szeptember 23-án tartotta levéltári napi tudományos konferenciáját, *Zala Balatonja* címmel. A rendezvényt a város részéről Balaicz Zoltán polgármester köszöntötte, majd dr. Mikó Zsuzsanna, a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója nyitotta meg a tanácskozást, melyet dr. Gyimesi Endre ny. igazgató elnökölt. Az előadók a 16. századtól a 20. századig bezárólag kísérték figyelemmel a Balaton zalai partszakaszának történetileg érdekes periódusait, eseményeit. Jelenleg csak egy kisebb partszakasz tartozik Keszthely környékét érintően Zala megyéhez, de egészen az 1950-es közigazgatási átszervezésig a teljes északi part Zalához tartozott, így a vonatkozó források is az elmúlt századokat illetően a zalai levéltárban lelhetők fel. Az előadást tartó kutatók részben ezekre, illetve más országos és külföldi közgyűjteményekben őrzött forrásokra támaszkodva tartották meg előadásukat.

Az első előadó – a kronológiai rendet követve - *dr. Bilkei Irén*, a MNL Zala Megyei Levéltára főlevéltárosa volt, aki *Szőlő és bor a Balaton-felvidéken* címmel tartotta meg előadását. Ebben a korszak forrásadottságainak megfelelően, főként okleveles adatokat citálva mutatta be a szőlőműveléssel és a bortermeleléssel kapcsolatos viszonyokat. A sokszor fertőzött víz kapcsán a bor stratégiai jelentősége végig kiérződött a forrásokból. A késő középkorban meglepően szabályozottak voltak a birtoklás, a termelés és a kereskedelem területei, ami természetesen korántsem jelentette azt, hogy a korszak embere szabálykövető lett volna. Az okleveles adatok a birtoklás és annak megsértése körül csomósodnak leginkább, magára a termelésre, a vele kapcsolatos munkálatokra érthető módon kevesebb fényt vetül ezekben a forrásokban.

A következő előadó, *dr. Végh Ferenc*, a Pécsi Tudományegyetem oktatója *A balatoni hadiflotta a török korban* címet viselő előadásában a török kor és a Balaton kapcsolatának egy eddig kevésbé ismert részletét ismertette meg a hallgatósággal. A Balaton természetes határvonal jellegét a török megszállás után egy hadiflotta ide telepítésével is erősíteni kívánták. Az Udvari Haditanács a Dunán már korábban jól bevált naszádok és sajkák alkalmazása mellett döntött a Balaton tekintetében is a 16. század második felében. Ez azonban már csak válaszáadás volt, ugyanis a Balaton déli partját uralma alatt tartó oszmán hadvezetés már ezt megelőzően megtette a maga részéről ezt a lépést. A Dunára, vagyis a folyami használatra kifejlesztett hajótípusok azonban nem teljesen feleltek meg a tavi körülményeknek, ami okozott némi problémát. A hajóknak a Balatonra való eljuttatása komoly logisztikai kihívást jelentett a korszakban, mivel a Bécsben őrzött, illetve a Mosoni-Dunán Győrig leúsztatott hajókat szárazföldön, sze-

kereken kellett a tóhoz szállítani. A hadihajók a források tanúsága szerint a 16. század utolsó évtizedeiben fokozatosan jelenhettek meg a Balatonon. Pontos adatok híján csak vélelmezni lehet, hogy a Keszthelyen, Szigligeten és Tihanyban állomásozó flotta körülbelül egy tucatnyi hajót számlálhatott.

A túlparton, Bolondváran (Balatonszemes) és Fokon (Siófok) állomásoztatott török hajóhad nagyságának megítélése még a magyarénál is bizonytalanabb a vonatkozó források gyér volta miatt. Mindkét hajóhad alapvető feladata a vállalkozásokat, portyákat végrehajtó gyalogos katonák átszállítása volt az ellenséges partszakaszra.

Dr. Kurucz György a Károli Gáspár Református Egyetem dékánja szintén a hajózást választotta témájául A „*Festetics flotta*” – *A Balatonon Festetics György korában* című előadásában. A 18. század végi hazai közéletben egyre ismertebbé váló főnemes 1797 nyarán bocsátotta vízre a Balatonon a Főnix névre keresztelt gályáját, mely időpont a hazai hajózás történetében is kiemelkedően fontos dátum. Mint az előadó megjegyezte, ez a momentum nem volt előzmények nélküli, hiszen Festetics György nagypapja, Kristóf is rendelkezett sószállító hajóval. Festetics Györgyöt komolyan foglalkoztatta a rentábilis sószállítás megvalósítása a Balaton hossz tengelyében, Kenesétől Keszthelyig, ellátva ezzel a régiót, benne Zala vármegyét. Erre vonatkozóan egy vármegyei bizottság keretében egy elaborátum elkészítésében is részt vett, melynek a vármegyei közgyűlés elé terjesztése után, valamikor 1795 körül született részéről döntés egy új, korszerű vitorlás hajó megépítésének felvállalásáról, ami két évvel később szolgálatba is állt. A Főnixet, amely a leírásokból kiderülő felszereltsége okán reprezentációs célokra is alkalmas volt, pár évvel később további kisebb hajók követték, a László és a Szidónia.

Az előadó külön kiemelte, hogy Festetics mennyire tudatosan használta fel az esemény kommunikálásában a korabeli médiát, ideértve az irodalmároknak, költőknek rejlő lehetőségeket is. A főúr gazdasági számításai, melynek kidolgozásában Nagyváthy Jánosnak is elévülhetetlen érdemei voltak, beválni látszott, a balatoni sószállítás jövedelmező lett. A rendelkezésre álló adatok szerint a Főnix közel huszonöt évig szolgált, 1823-ban bontották el.

Szintén a hajózás volt a témája *Kapiller Imre*, a MNL Zala Megyei Levéltára munkatársa előadásának is, melyet *A Fülöp és Boglár közötti rév az 1820-as, 1830-as években* címmel tartott meg. Az előadó egy per bemutatásával kezdte előadását, melynek tárgya a címben jelzett rév jogos működtetőjének megállapítása volt. Mivel a peranyaghoz rengeteg mellékletet csatoltak, ezeknek köszönhetően némi bepillantást kapunk a rév működésére vonatkozóan, csaknem fél évszázadra visszamenőleg. Ezekből kiderül, hogy a rév története során szinte folyamatosak voltak a jogsértések, vagy annak vélt cselekmények.

Ezután *Molnár András*, a MNL Zala Megyei Levéltára igazgatója tartott előadást *Balatoni nyarak a reformkorban. Időjárási anomáliák Balatonfüreden 1831-1847* címmel. Előadásában dr. Adler József balatonfüredi fürdőorvos 1822 és 1847 között végzett meteorológiai megfigyeléseit és méréseit elemezte. Adler a méréseit nem kifejezetten tudományos céllal készítette, inkább csak a fürdővendégek tájékoztatása volt a célja. Az előadás során részletesen megismerkedhettünk a vizsgált időintervallum hőmérsékleti és vízállási anomáliáival, azoknak a mezőgazdaságra és a fürdőéletre gyakorolt hatásai-

val. Miközben a környékbeli gazdálkodók természeti csapásként élték meg a forró, aszályos nyarakat, addig az 1830-as és 1840-es években melegebbre és szárazabbra forduló klíma egyértelműen kedvezett a balatonfüredi fürdő kultúra fellendülésének. Így már nem csak a zárt gyógyvíz fürdő, hanem a Balatonban való „hidegfürdő” is egyre több vendéget vonzott a településre.

Ugyancsak a Balaton, mint fürdőzési lehetőség volt a témája *dr. Hudi József* a Pápai Református Gyűjtemények Levéltára igazgatója előadásának, amelyet *A balatoni fürdő kultúra kialakulása a 19-20. században* címmel tartott meg. Az előadó a téma forrásainak bemutatása után a fürdő kultúra korabeli fejlődési lehetőségeit és korlátait hasonlított össze. Az idő és anyagi (befektetői) korlátok mellett a megközelítési és nem utolsósorban a szemléleti-mentális korlát akadályozta leginkább a fürdő kultúra kibontakozását. Hudi József ezután konkrét eseteket elemzett összehasonlító jelleggel Balatonfüred és Siófok példáján. Prezentációjában századfordulós képeslapok segítségével idézte meg a Monarchia fürdőéletének balatoni szegmensét. Végül a fürdőélet beindulásának multiplikációs hatásait vette górcső alá, úgy mint a Balaton-környék urbanizálódása, a közlekedés fejlődése, a paraszti polgárosodás, általában a polgári éthosz elterjedése, a fürdőtelepek révén a korszerű építészeti eljárások megjelenése, új kulturális identitás kialakulása, amely például a Balaton-kultuszban öltött testet, de ide tartozott az idegennyelv tudás felértékelődése is.

Az előbbi előadás kronológiai folytatásaként is felfogható volt *dr. Paksy Zoltán*nak, a MNL Zala Megyei Levéltára főlevéltárosának előadása, mely *A Balaton idegenforgalmi szerepe a két világháború között* címmel kalauzolta el a hallgatóságot a tömegturizmus kialakulásának korszakába. Előadásában kiemelte, hogy az idegenforgalom központilag koordinált fejlesztése az 1910-es évek elején kapott nagyobb lendületet a pár évvel korábban, potens személyekből létrejött Balatoni Szövetség révén. Ténykedésük első elemét, a külföldre irányuló propaganda szervezését az első világháború sajnálatos módon eliminálta. A háború és az azt követő zavaros időszak után 1920-ban a Balaton külön kormánybiztost kapott. A tó vendégforgalmának fejlesztése ekkor részben más irányt vett. Célközönségként a felső társadalmi csoportok helyett a középosztályt, különösen a tisztviselői réteget próbálták ide csalogatni. A Balaton szerepköre azért is fokozódott, mivel a trianoni döntések miatt a tengerpart és számos, más ország területére került melegvízű (gyógy)fürdő elérése komplikáltabbá, drágábbá vált, amiből a „magyar tenger” vagy pl. a szomszédos Hévízgyógyfürdő profitált. A balatoni idegenforgalom fejlesztésének fontos mérföldköve volt a kormány 1931-ben hozott rendelkezése. Ennek értelmében – többek között – a tó három km-es környezetét üdülőövezetnek minősítették, ami megkönnyítette a célirányos idegenforgalmi fejlesztéseket. Létrejött a Balatoni Intéző Bizottság, melynek tagjai a minisztériumok képviselőin kívül az érintett megyék legmagasabb közigazgatási vezetői voltak. A háború majd a pénztelenség után a húszas évek második felében tért magához a balatoni idegenforgalom, amely a harmincas években teljesedett ki, egyre szélesebb tömegek számára téve elérhetővé a Balatoni nyaralás lehetőségét.

A nap utolsó előadását *Haász Gabriella*, a keszthelyi Balatoni Múzeum muzeológusa tartotta meg *Úttörőtáborok a keszthelyi térségben 1950-1989* címmel. A második világháború után, különösen a hatvanas évektől minden korábbinál szélesebb tömegek

célpontjává vált nyaranta a Balaton. A szocialista rendszer egyik sajátos idegenforgalmi „intézményévé” fejlődött az úttörőmozgalom szárnyai alatt a gyermeküdültetés rendszere. Amíg az ötvenes években, de még a hatvanas években is jellemzően szó szerinti tábori körülmények között zajlott a táboroztatás, addig a hetvenes évektől már elterjedtebbé vált az állandó jellegű épületekben való elhelyezés és az iskolai szintnél magasabb szintű koordináció. Ettől kezdve a tábori élet is szabályozottabbá vált, formalizálódott, a korábbi évekre jellemző kötetlen, spontán programok aránya csökkent. A táborok is tipizálódtak, specializálódtak, létrejöttek az úttörőmozgalom számára utánpótlást biztosító vezetőképző-táborok, illetve a speciális képző táborok, ahol a tanulás is hangsúlyt kapott. Először Balatonedericsen, majd Balatongyörökön működött ilyen jellegű tábor. A hetvenes években a megyei tanács és KISZ Zala Megyei Bizottsága vette át a táboroztatás megyei szintű koordinálását a városoktól és a járásoktól. Az előadó a prezentációjában képileg is illusztrálta az úttörőtáborok fizikai megjelenését, belső életét. A rendszerváltozással átalakult a táborozási gyakorlat, az úttörőszövetség 1990-től nem vett részt az iskolások tömeges nyaraltatásában. A megyei tanács tulajdonában maradó táborokat a Zalai Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány kezelte tovább, szervezte a turnusokat: a kedvezményes árú férőhelyekre az iskoláknak külön kellett pályázni, és a csoportok mindegyike hozta a saját programját. Az átfogó, egységes, olcsó tömegüdültetés ezzel megszűnt.

A szervezők tervei szerint az elhangzott előadások rövidesen nyomtatásban is megjelenhetnek.

Káli Csaba

Első alkalommal adták át a „Pro Archivo Nationali” díjat a Magyar Nemzeti Levéltárban

2016. december 7-én első alkalommal adták át a „Pro Archivo Nationali” díjat, amelyet a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója alapított. Az elismerés azon kollégák munkáját ismeri el, akik a levéltár kiemelkedő teljesítményt nyújtot, a szakterületük fejlődését, a szervezet integrációját elősegítő dolgozói.

Az országos és megyei levéltárak 2012. október 1-jén történt integrációját követően fontos, hogy a díj a Magyar Nemzeti Levéltár szakmai egységességét, a levéltári szakmai tevékenység sokszínűségét, a munkakörök változatosságát egyszerre szimbolizálja, hangsúlyozta *Dr. Mikó Zsuzsanna* főigazgató.

A díj odaítéléséről a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgató-helyettesei, a megyei levéltár-igazgatók, a főosztályvezetők és a gazdasági igazgató javaslatai, illetve a főigazgató által létrehozott öttagú bizottság felterjesztése alapján a Magyar Nemzeti Levéltár Főigazgatója döntött.

A díjnak három kategóriában a tudományos munkakörben foglalkoztatottak az I. (arany), a levéltári szakmai munkakörben foglalkoztatottak a II. (ezüst), míg a nem levéltári szakmai munkakörben foglalkoztatottak a III. fokozatot (bronz) kapják. A díjat évente fokozatonként egy-egy személy, az intézmény főfoglalkozású, határozatlan időre kinevezett dolgozója kaphatja. A kitüntetett adományozást igazoló okiratot, emléklapot és rendkívüli jutalmat vehet át.

A díjat az idén az alábbi munkatársaink kapták:

I. kategória: ERDÉSZ ÁDÁM, az MNL Békés Megyei Levéltárának igazgatója;

II. kategória: SZABÓNÉ WEISZ JUDIT, az MNL Komárom-Esztergom Megyei Levéltárának levéltári kezelője;

III. kategória: BÓDIS JÁNOSNÉ, az MNL Országos Levéltárának a Főigazgatói Titkárságon dolgozó ügyviteli alkalmazottja

ERDÉSZ ÁDÁM, az MNL Békés Megyei Levéltárának igazgatója

